

КИЇВСЬКА СТАРОВИНА

січень-лютий
2012

*Науковий
історико-філологічний журнал
Виходить 1 раз на 2 місяці*

**№1
(403)**

Заснований 1882 р.

**Був друкованим органом
Київської Старої Громади**

Головний редактор
П. П. Толочко

Редакційна колегія:

*Ю. М. Алексєєв
Т. І. Гундорова
А. М. Киридон (заступник головного редактора)
З. І. Кирилюк
С. М. Клапчук
В. Ф. Колесник
М. Ф. Котляр
В. П. Ляхоцький
Т. С. Мейзерська
О. С. Онищенко
М. І. Сенченко
В. А. Смолій
О. Г. Сокирко
І. А. Стоянов
Е. П. Стоянова
О. В. Тищенко
Н. О. Зіневич (відповідальний секретар)*

**Журнал
Київського
славістичного
університету**

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 8 вересня 1999 р. № 01-05/9 журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями “історичні науки” та “філологічні науки”.

ЗМІСТ
Статті та повідомлення

<i>Микола КОТЛЯР</i> Аскольд у давньоруській і візантійській писемності	3
<i>Олександр КРИВОШИЙ</i> “Сильна жінка зі зброєю” в українському історіографічному дискурсі XVI–XIX ст.	16
<i>Ірина ОРЛЕВИЧ</i> “Народний дім” у Львові: заснування, етапи діяльності, роль у національній ідентифікації галицьких українців	35
<i>Ганна СІРОМСЬКА</i> Стипендійні фонди “Народного дому” у Львові (друга половина XIX – початок XX ст.)	55
<i>Олена ЛЕМІЖАНСЬКА</i> Підготовка проекту закону про вибори до земств в Українській державі (1918 р.)	64
<i>Павло ГАЙ-НИЖНИК</i> Особиста охорона гетьмана Павла Скоропадського (1918 р.)	73
<i>Ольга РЯБЧЕНКО</i> “Свої” і “чужі” в студентському середовищі Радянської України 1920–1930-х років	87
<i>Володимир БУРЕГА</i> Церковне життя української еміграції в Чехії в 1920-1930-ті роки	97

Джерела з історії України

<i>Андрій СТАРОДУБ</i> Преосвященний Парфеній (Памфіл Андрійович Левицький) і журнал “Киевская старина”	108
<i>Олена БУГАЄВА</i> Музична епістолярна спадщина України як об’єкт наукового дослідження	130

Історичні постаті

<i>Руслана ЖОВТАНІ</i> Творчість Юрія Клена в еміграції	146
--	-----

Нотатки

<i>Юлія ЛЕБЕДЕНКО</i> Тема родинних стосунків в українських прислів'ях і приказках із компонентом “хата”	152
<i>Всеволод НАУЛКО</i> Дорогами світу	156
<i>Дарина ТРОЦАН</i> Традиційні світоглядні уявлення українців про дорогу на “той світ”	167
<i>Денис БИКОВ</i> Луцькі казарми у Києві	173
<i>Анотації</i>	

УДК 94

**ПРЕОСВЯЩЕННИЙ ПАРФЕНІЙ
(ПАМФІЛ АНДРІЙОВИЧ ЛЕВИЦЬКИЙ)
І ЖУРНАЛ «КИЕВСКАЯ СТАРИНА»**

Андрій СТАРОДУБ

«В высших сферах я считаюсь украинофилом, что меня несколько не смущает; напротив, горжусь таким названием и желал бы быть таковым на самом деле»¹ – так у 1909 році охарактеризував своє *credo* архієпископ Парфеній (Левицький) (1858–1922) у листі до давнього знайомого, члена київської «Старої громади» Єлисея Трегубова (1849–1920)². З цілого грона архієреїв Російської православної церкви українського походження кінця XIX – початку XX ст. Левицького був фактично єдиним, кого в «миродайних» колах мали підстави підозрювати в прихильності до українського руху. Своєрідна «нетиповість» цієї історичної фігури викликає зацікавленість у дослідників. Періодично з'являються розвідки, присвячені тим чи тим сторінкам біографії Памфіла Андрійовича – історії його родини та рідного село Плішивець, Гадяцького повіту Полтавської губернії³, навчанню в Київській духовній академії (1880–1884)⁴, обставинам прийняття ним постригу та обрання чернечого імені (1894)⁵, діяльності на кафедрі єпископа Можайського, вікарія Московської єпархії (1899 – 1904)⁶, зустрічі з відлученим від церкви російським письменником Львом Толстим (1909)⁷, участі в боротьбі за незалежність Української православної церкви (1917–1921)⁸.

Стародуб Андрій Вікторович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.

© Стародуб А., 2012.

Однак, попри наявність значної кількості різнопланових публікацій, ціла низка сюжетів з життєпису Левицького залишаються малодослідженими – маємо на увазі, зокрема, його участь у двох знакових видавничих проектах початку ХХ ст. – публікації російського перекладу «Четьїх-міней», укладених Св. Димитрієм (Тупталом)⁹ (1902–1904) та українського перекладу Євангелія (1905–1911). «Білих плям» вистачає і історії побудови Свято-Покровської церкви в селі Плішивець (1903–1906) – першого у ХХ ст. прикладу храмового будівництва в «українському» стилі. Відсутні також ґрунтовні розвідки, в яких би висвітлювалась церковно-адміністративна діяльність владики в період його перебування на Подільській (1904–1908), Тульській (1908 – 1917) та Полтавській (1920–1922) кафедрах тощо¹⁰.

У цій публікації ми спробуємо пролити світло на одну з таких сторінок біографії Преосвященного Парфенія, а саме – описати його контакти з журналом «Киевская старина».

П. Левицький є автором двох публікацій в «Киевской старине»: статті «Прошлое Переяславского духовного училища (бывшей Переяславской семинарии)»¹¹ та замітки «Образцы старо-семинарской поэзии»¹². Обидві вони були надруковані у 1889 році. Перша з цих статей є коротким викладом історії Переяславського духовного училища, в якому протягом 1884–1894 рр. Памфіл Андрійович займав посаду помічника смотрителя. Друга – це публікація документів (віршів студентів Переяславської семінарії), якій передують коротка авторська передмова. В опублікованому в 1911 р. «Систематическом указателе журнала «Киевская старина» стверджується, що Левицький є автором лише однієї статті¹³, хоча в загальному переліку матеріалів зафіксовано, що до колекції семінарської поезії є «предисловие П. Левицкого»¹⁴. Точнішою є інформація, наведена М. Палієнко у короткому біографічному словнику авторів «Киевской Старины», де вказано, що Памфіл Левицький співробітничав с журналом протягом 1889 року і є автором двох публікацій¹⁵.

Ми ще повернемося до питання, чи дійсно співробітництво обмежилось таким коротким періодом. Натомість спробуємо з'ясувати обставини, за яких на сторінках журналу з'явилися згадані дві статті.

Левицького важко назвати плідним автором. Згідно з заповненими власноручно анкетними даними, поданими в жовтні 1910 р. для «Биографического словаря» випускників Київської духовної академії (*далі* – КДА) (готувався до друку з нагоди 300-ліття Академії)¹⁶, його творчий доробок складався з 27 публікацій, причому лівову частку з них склали проповіді та промови, опубліковані уже після архієрейської хіротонії. На період до прийняття чернецтва (1894 р.) у цьому переліку припадає лише сім статей: чотири в «Полтавських епархиальных ведомостях» (*далі* – ПЕВ), дві – в «Киевской Старине» (*далі* – КС) і одна – в неофіційній частині «Церковных ведомостей» (*далі* – ЦВ) (друкованого органу Святійшого правлячого Синоду)¹⁷. Таким чином, спадщина П. Левицького-історика обмежується опублікованим в ПЕВ та КС, оскільки публікація в ЦВ є та-

ким собі «репортажем» – описом паломництва студентів Переяславського духовного училища до київських святинь.

Перша стаття Памфіла Левицького з'явилась на сторінках ПЕВ у 1883 році. В основу «Исторических сведений об имущественных владениях монастырей Полтавской епархии, упраздненных в прошлом столетии»¹⁸ покладені документи Київської казенної палати, що стосувалися майнового становища трьох монастирів на Полтавщині – чоловічих Гадяцького Микільського (Красногірського) і Сорочинського Михайлівського, та жіночого Бистрицького Вознесенського. Авторська увага саме до цих монастирів може бути пояснена дуже просто – вони були розташовані у безпосередній близькості до його малої батьківщини. Зокрема, серед опублікованих відомостей є факт обміну у 1760 р. земельними ділянками між Вознесенським монастирем та мешканцем села Плішивець Микитою Репалом¹⁹. Перелік актів куплі-продажу монастирського майна доповнено короткими довідками про історію заснування монастирів та ремарками про залишки їхніх будівель станом на початок 1880-х рр.

Матеріали для статті Левицький (на той момент – студент Київської духовної академії) зібрав під час роботи над своєю кандидатською дисертацією «Иосаф Кроковский, митрополит Киевский» (в огляді джерел згадується про архів Київської казенної палати). Однак якщо в дисертації використані переважно документи з тієї частини рукописної збірки палати, яка зберігалась у Церковно-археологічному музеї КДА²⁰ (київські монастирі), то стаття побудована на виписках зі справ, що стосувались не київських монастирів Київської митрополії, не були передані 1836 р. до бібліотеки академії. Згідно з описом 1786 р. до архіву Київської казенної палати потрапило 46 документів Гадяцького Микільського монастиря, 124 документи Сорочинського Михайлівського та 8 – Бистрицького Михайлівського монастирів²¹.

У ПЕВ у 1890 р. було опубліковано і, дещо відредагований і адаптований для цього видання, текст самої кандидатської²². Надрукований варіант, на жаль, неможливо порівняти з рукописним оригіналом, оскільки у збірці дисертацій студентів КДА Інституту рукопису НБУ ім. Вернадського НАНУ (далі – ІР НБУВ) його немає. В архіві академії в ЦДІАК України нами знайдена лише вступна частина даної дисертації²³. У той же час уривок з цього твору зберігся у фонді І (загальне листування) ІР НБУВ²⁴. Це підготовлена до друку дещо скорочена версія I, II, та початку III-го розділів роботи Левицького. Можна було б припустити, що ми маємо справу з авторським рукописом публікації твору у «Полтавских епархиальных ведомостях», однак згаданий текст, що обривається поміткою «продолжение будет», значно коротший, аніж перша частина опублікованого. Не вдалось виявити прямих доказів того, що згаданий варіант готувався для публікації в «Киевской старине». Однак на користь такої версії свідчить, по-перше, те, що твір про митрополита Йосафа (Кроковського) виглядав би доречнішим на сторінках КС, аніж ПЕВ і, по-друге, в жодних інших (крім КС та ПЕВ) виданнях у цей період публікацій Памфіла Андрійовича не було.

Левицький був не лише дописувачем, але й уважним читачем обох часописів²⁵. У своїх статтях він найбільше покликається саме на тексти, що побачили світ на їхніх сторінках. Наприклад, його публікація в єпархіальних відомостях 1889 р. «Даниил Кушнир, ктитор Млиевский»²⁶ базується, головним чином, на розвідці Феофана Лебединцева, з «Руководства для сельских пастырей» ще за 1860 рік²⁷. Однак автор доповнив її також даними з опублікованих у 1886 та 1888 роках в КС статей Лебединцева «Вирша про Даниила Кушнира»²⁸ та Володимира Антоновича «Материалы для истории гайдамаччины»²⁹.

Одне з не багатьох уточнень, що їх вніс П. Левицький до опублікованого через більш ніж шість років після написання тексту дисертації, також пов'язано з статтею в «Киевской старине». Йдеться про документ «Дело по челобитию Киевского Свято-Никольского монастыря игумена и Братского училищного монастыря ректора Иоасафа Кроковского о выдаче жалования в Никольский и Братский монастыри»³⁰, що його віднайшов Олександр Востоков серед справ архіву Сибірського приказу. У статті в ПЕВ³¹ є відповідне посилання цю публікацію з листопадового номеру КС за 1889 рік.

Дописи до єпархіальної газети помічника смотрителя Переяславського духовного училища цілком можна пояснити «долгом служби». До того ж, тодішній полтавський єпископ Іларіон (Юшенів) (керував єпархією з 1886 по 1904 рр.) всіляко стимулював своїх підлеглих до занять історичним краєзнавством³², а в неофіційній частині фактично кожного номеру ПЕВ з'являлись статті з церковно-історичної тематики³³. З огляду на це може видатись дивним, що стаття Левицького «Прошлое Переяславского духовного училища (бывшей Переяславской семинарии)» була розміщена у КС. Цей текст, що його було підготовано з нагоди святкування 150-ї річниці з дня заснування училища (урочисто відзначене 13 жовтня 1888 року)³⁴ доречніше виглядав би в єпархіальному виданні. Однак, якщо подивитись на перелік публікацій ПЕВ у 1888 – 1889 рр., можемо помітити, що на той період її редакційний портфель був просто перевантажений статтями, присвяченими історії Переяславсько-Полтавської семінарії³⁵.

На рішення надіслати роботу до Києва міг вплинути й той факт, що саме в цей період (кінець 1888 – початок 1889 рр.) КС активно рекламувалась в ПЕВ³⁶. На відміну від попередніх років, це була не стандартна односторінкова об'ява про підписку на наступний рік, а розлоге звернення редактора-видавця Олександра Лашкевича до читачів³⁷. За редакторства Лашкевича, до речі, публікації в ПЕВ систематично потрапляли до бібліографічних оглядів, що їх робила КС³⁸. Можна погодитись з дослідниками, що виокремлюють даний короткий період як самостійну «епоху» в історії КС³⁹. Олександр Лашкевич (1842–1889) дав «нове дихання» виданню, у тому числі й завдяки тому, що радикально розширив коло авторів⁴⁰, до якого потрапили не лише знані науковці, але й скромні краєзнавці-українофіли, до числа яких можна зарахували й П.А. Левицького.

Стаття Левицького вийшла в другому номері КС за 1889 рік. Цікаво, що у січневій книжці за той же рік була ще одна стаття, яка стосувалась історії

Переяслава – про залишки давньоруського храму на місці церкви Успіння Богородиці⁴¹. Її автор, професор Петро Лашкар'єв⁴² побував у місті і обстежив знайдений фундамент⁴³. Невідомо, чи Лашкар'єв та Левицький були знайомі ще з періоду навчання останнього в КДА, однак напевно познайомились у липні 1888 р., оскільки археологічні дослідження проводились під наглядом та за участі спеціального комітету з відбудови храму Успіння Богоматері⁴⁴. Головою комітету був безпосередній начальник Памфіла – смотритель духовного училища протоієрей Микола Терлецький. Було б дивним, якби він не залучив до даної справи свого помічника, який вивчав місцеву старовину.

Втім, навряд чи Лашкар'єв є тією людиною, яка доклалась до появи статті Левицького в КС. Припускаємо, що зацікавленість в появі на сторінках київського видання нарису з історії Переяславсько-Полтавської семінарії могли виявити випускники цього навчального закладу з числа членів «Старої громади» – Павло Житецький (1837–1911)⁴⁵ та Орест Левицький (1848–1922)⁴⁶. Дотично на користь такої версії може свідчити той факт, що коли в 1905 р. обговорювалась участь Павла Гнатовича та Ореста Івановича в роботі комісії з видання Четвероєвангелія українською мовою, єпископ Парфеній згадував знайомство з цими особами як про «давнє»⁴⁷.

Джерелами для статті Левицького стали документи зі справ Переяславського духовного правління (зберігались в архіві Вознесенського монастиря міста), збірка указів цього ж правління⁴⁸ та низка публікацій в ПЕВ та КС⁴⁹. Автор засвідчив, що свідомий того, що наявна джерельна база не дозволяє написати повноцінний нарис історії училища. «Время и пожары истребили архивные документы за первые сто лет его существования, а пополнить этот недостаток изустными рассказами, так как деятели этого времени и лица, близко стоящие к училищу, давно покоятся вечным сном. Итак, приходится говорить о начале училища только на основании тех немногих известий, которые извлечены из случайных и часто неполных источников»⁵⁰ – підкреслював він. Однак саме цей період існування даного навчального закладу описано найбільш детально, тоді як подіям, що відбулися після 1817 р. (коли Переяславську семінарію було розділено на власне семінарію та духовне училище) присвячено лише декілька абзаців. Пояснити такий підхід можна авторською ремаркою про те, що училище «как бы утратило свою индивидуальность». Поза сумнівом – самобутній Переяславський колегіум кін. 1730-х – початку 1780-х рр. приваблював Левицького дослідника куди більше, аніж непримітна провінційна духовна семінарія та училище, згодом створені на його базі.

Останнє спостереження опосередковано підтверджує й друга стаття Памфіла Андрійовича, опублікована в КС. «Образцы старо-семинарской поэзии» можна вважати своєрідним додатком до нарису з історії Переяславського духовного училища. Серед джерел, до яких Левицький звернувся під час своїх студій, виявився й зошит з віршами початку ХІХ ст. «Как известно, в наших старых духовных школах в большом ходу было обыкновение подносить начальствующим лицам поздравительные стихотворения в дни праздников

и разные случаи их жизни» – відзначив він. – «Стихотворения составляли изящную тетрадку с красивою виньеткою и изображением разных мифологических божеств. Протоиерей Феодор Домонтович, которому тетрадка была поднесена, начальствовал в звании перфекта с 1786 года, ректором же он был переименован в 1802 году»⁵¹. Саме з цієї нагоди (початку ректорства) 8 червня 1802 р. Домонтовичу й була подарований цей віршований збірничок.

Як і інші статті Памфіла Андрійовича того часу, ця також могла бути опублікована як в Києві, так і в Полтаві. Однак для ПЕВ вона все ж була певним «неформатом», оскільки знайдені вірші були не лише російською, але й латиною. А одна з поетичних вправ студента Леонтія Савича була «фігурною» – вірш утворював форму колеса. У підсумку це могло створити зовнішній ефект «несолідності» і зробити статтю не надто бажаною для неофіційної частини єпархіальних відомостей.

Такого недоліку була позбавлена інша стаття, матеріал для якої Левицький також виявив під час підготовки нарису з історії цього навчального закладу. Опубліковані в ПЕВ у 1891 р. «Материалы к истории переяславской епархии XVIII столетия»⁵² складаються з указів єпископа Арсенія (Берло) (засновника Переяславського колегіуму)⁵³ та консисторських ордерів кінця 1730-х – початку 1740-х років.

Таким чином, ці три статті (дві опубліковані в КС і одна – в ПЕВ) можна вважати частинами роботи, так чи інакше пов'язаної з студіями над історією Переяславського духовного училища.

Подібне фокусування дослідницького інтересу на інституції, до якої в той чи інший момент свого життя виявлявся причетним П. Левицький, не обмежується періодом служби в Переяславі. Наприклад, під час навчання першому курсі КДА він підготував розвідку з історії Братського монастиря, на території якого розміщувалася Академія («История Киево-Братского училищного монастыря»)⁵⁴. Ця робота навіть подавалася Памфілом на Румянцевську премію, втім не була допущена до конкурсу, оскільки за його регламентом нагороджуватись могли тільки публікації, а не рукописи⁵⁵.

А в червні 1901 р. єпископ Парфеній звертався до завідувача Загальним архівом міністерства імператорського двору з проханням «разрешить мне заниматься в Московском отделе Общего Архива с документами касающимися истории Савино-Сторожевского Звенигородского монастыря»⁵⁶. 15 червня того ж року завідувач надав такий дозвіл, однак з умовою, що «все выписки, какие будут Вами сделаны с дел, в помещении архива (Кремль, Троицкая башня) были бы представлены мне на просмотр»⁵⁷. За своєю тодішньою посадою (єпископ Можайський) він був настоятелем цього монастиря і, вірогідно, планував підготувати розвідку з його історії.

Повернемося, однак, до питання, чи дійсно співробітництво Левицького з КС обмежилось двома публікаціями, здійсненими у 1889 році.

Серед статей, що були надіслані до редакції КС, однак з тієї чи іншої причини не потрапили на сторінки журналу, є дві, автор яких зазначений як

«П. Левицкий». Перша з них, присвячена оцінці суспільно-політичної значення творчості Тараса Шевченка («Народный поет») ⁵⁸ не належить перу Памфіла Андрійовича – не співпадає не лише почерк, але й стилістика (текст містить виразно радикальні висловлювання, що їх однозначно не пропустила б цензура, та не міг собі дозволити помічник смотрителя духовного училища). Натомість друга, помилково описана в каталозі як збірка документів XVIII ст., в одному з яких ніби-то є згадка «про Парфенія Левицького» ⁵⁹ безсумнівно підготовлена ним.

Стаття «Четыре документа касающиеся истории Киевской Академии» ⁶⁰ (див. Додаток) була написана не пізніше кінця 1893 р., адже в січні 1894 р. Памфіл прийняв чернецтво і вже мав би підписуватись як «иеромонах Парфений (Левицкий)».

Текст пролежав у редакційному портфелі не менше шести років, аж поки ним не зацікавився головний редактор Володимир Науменко (1852–1919). Біля прізвища автора він олівцем зробив помітку та написав внизу аркуша дві фрази: «Ныне Парфений, епископ Можайский, викарий Московской епархии» и «Документы очень интересны, но предисловие Преосвященного автора неважно!» ⁶¹. Ці ремарки могли бути зроблені у період між жовтнем 1899 та груднем 1904 рр. (період перебування Парфенія на Можайській кафедрі). Вірогіднішим, однак, вважаємо більш раннє датування (не пізніше 1901 р.) – Науменко міг звернути увагу на матеріал саме в зв'язку з кар'єрним злетом Левицького.

За формою стаття нагадує публікацію Памфілом Андрійовичем поетичних творів студентів та викладачів Переяславської семінарії – коротка передмова та власне текст документів без будь-яких коментарів.

Змістовно ж вона ніби «поєднує» два зацікавлення автора – минувшиною рідної Гадяччини та Київської академії. Адже відібрані до публікації документи були знайдені в «делах бывшего Гадяцкого духовного правления» ⁶², а йшлося в них про проблеми забезпечення відповідної освіти для дітей духовенства Київської митрополії.

Щодо того, де саме він знайшов ці документи можна висловити припущення на підставі інформації з ще однієї статті, що була надіслана до КС (орієнтовно у період з 1888 по 1891 рр.), але не опублікована. Йдеться про нарис Дометія Онацького ⁶³ «Из прошлого о Гадяче и Гадяцкой протопопии». В ньому він посилається на «Сборник рукописных указов за 1733–1742 годы». «[...] Сборник этот, с вырванным началом (вырвано 271 страница) в настоящее время хранится при Гадяцкой соборной церкви» ⁶⁴ – повідомив Онацький. Як мінімум – саме у цій збірці міг міститись найбільш ранній з чотирьох відібраних Левицьким до друку документів (1734 року). Проте й три інші (1760 та 1764 рр.) цілком могли зберегтись в архіві згаданого храму.

Причини, з яких документи не були опубліковані достеменно встановити не вдалося. Пізніше зауваження Науменка про «неважное предисловие» не можна вважати достатнім поясненням, оскільки, за спостереженням автора ґрунтов-

ного дослідження з історії КС Марини Палієнко, саме такий тип передачі текстів історичних документів (з мінімальною передмовою перед документом або у примітці до його назви)⁶⁵ і домінував на сторінках часопису. Як приклад можна навести публікацію професором Миколою Петровим (1840–1921) документа хронологічно та тематично близького – Сенатського указу 1742 р. архієпископу Рафаїлу Заборовському з приводу клопотань останнього щодо відновлення деяких прав духовенства Київської митрополії та Київської Академії⁶⁶. Передмови до нього взагалі немає, а лише два коротких пояснення в примітках щодо того, що текст взятий з «Книги Указов Киевской консистории за 1743 год».

Щоправда, ця публікація (а вищезгаданий документ увійшов також до збірки актів з історії КДА, п'ять томів з якої готував Петров)⁶⁷ наштовхує на думку, що стаття Левицького (після того, як про неї згадав Науменко) не була підписана до друку саме з огляду на поінформованість редакції КС про підготовку професорами Академії багатотомної публікації джерел з її історії (розпочалась 1902 року)⁶⁸. А отже, могла виникнути ситуація, коли одній й ті самі (чи близькі за змістом) документи могли бути одночасно опубліковані різними авторами. Наприклад, у віднайденому П. Левицьким Указі гадяцькому протопопу Григорію Щербацькому від 30 грудня 1760 р. цитується Указ Київської духовної консисторії від 10 серпня 1759 р. «о взимании штрафа, кто с попов, диаконов и понамарей не отпускает в латинские училища сынов своих». А його було опубліковано Петровим в 2-му томі II відділення «Актов и документов, относящихся к истории Киевской Академии». Обидва документи знайдені в архівах протопопій: Памфіл Андрійович виявив його серед справ Гадяцької, а Микола Іванович – «в указной книге Роменской протопопии»⁶⁹.

Хронологічно в історії взаємин Левицького та «Киевской старины» ця неопублікована стаття не є останнім епізодом. Чи не найактивніші (хоча й опосередковані) контакти з виданням припадають на 1905–1906 рр. Пов'язано це з тим, що єпископ Парфеній очолював комісію підготовки до друку українського перекладу Четвероєвангелія⁷⁰, а її членами в Києві, як вже згадувалося, були Павло Житецький та Орест Левицький. КС активно висвітлювала справу «українського Євангелія»⁷¹, і головним «джерелом» інформації з цього питання був саме владика Парфеній. А свосередним «посередником» між журналом та єпископом став його земляк та однофамілець Орест Іванович Левицький, який, переважно, й готував ці повідомлення.

У певному сенсі Парфеній (Левицький) є також співавтором нарису О. Левицького «Новый храм в украинском стиле»⁷². Ця стаття, присвячена описові побудованої з ініціативи Преосвященного Парфенія церкви Покрова Богородиці у селі Плішивець, вийшла в останньому номері КС.

Єпископ (на той час він був на Кам'янець-Подільській кафедрі) надіслав О. Левицькому фотокартки церкви (29 вересня 1906 р.)⁷³, надав загальну інформацію про хід будівництва та технічну довідку, підготовлену архітектором Миколою Кузнецовим (14 жовтня 1906 р.)⁷⁴. У листі до Ореста Івановича від 31 жовтня він повідомив, що надіслана ним довідка складається з двох

автономних частин: «среднюю часть настоящей записки (о технической стороне дела) прислал архитектор, а остальное – моё»⁷⁵.

Парфенія особливо турбувало, як буде оформлена публікація. В серпні 1906 р. він радився з цього приводу з Єлисеєм Трегубовим: «Лучше взять для К[иевской] Ст[арины] по моему мнению тот снимок Кузнецова, на котором церковь в некотором отдалении»⁷⁶. Окрім фотокарток з зображенням зовнішнього вигляду храму єпископ надіслав також фото іконостасу з різних ракурсів⁷⁷ (не увійшли до публікації в журналі).

Ще один лист цього періоду від Ореста Левицького до Преосвященного Парфенія зберігся у архіві протоієрея Юхима Сідинського (1859–1937). Зокрема, 24 жовтня він писав:

«Приношу Вашему Преосвященству сердечную благодарность за любезное сообщение фотографических снимков Плешивского храма. Я и до сих пор не могу ими любоваться. Что за прелесть! Воображаю какая это красота в натуре! Теперь я сижу над составлением статьи об этом дивном храме для «Киевской старины» и надеюсь поместить её в ближайшем октябрьском №, если же снимок не поспеет, то придётся отложить до ноября, но не дальше. Разумеется, я обильно использую при этом и сообщённую Вами записку архитектора»⁷⁸.

Вихід останнього номера КС, затягнувся, що викликало занепокоєння у Преосвященного Парфенія, який ще в жовтні замовив для себе 50 окремих відбитків публікації⁷⁹. У січні та лютому 1907 р. Орест Левицький, в листах до протоієрея Сідинського просив повідомити єпископа про те, що стаття давно подана до друку, але номер не виходить з суто технічних причин. Зокрема, в листі від 19 січня 1907 р. він писав:

«Киевская старина» точно преобразовалась в «Украину», но я ещё не могу понять, к лучшему ли будет это. Выходит, что мы станем конкурировать с киевским же укр[аинским] журналом «Лит[ературно] – Наук[овий] Вестник», имеющим ту же программу и абонировавшим лучших сотрудников, пишущих по украински. Кто же у нас будет писать? А с другой стороны, где же теперь будут помещаться статьи по истории Украины, писанные по-русски? Конечно, за недостатком укр[аинских] статей, их придётся принимать в «Украину», но тогда стоило ли огород городить и уничтожать старую 25 летнюю фирму, приобретшую почётную известность! Боюсь быть дурным пророком, но мне думается, что «Украина» недолговечна... Пока подписалось на неё очень мало, гораздо больше подписки поступает на «Киевскую старину»... Вот что значит старая фирма! Она уже закрыта, а старый подписчик по-прежнему стучит в неё.

P. S. Стаття о Плешивском храме непременно появится в последней книге «К[иевской] Стар[ины]» (ноябрь-декабрь), печатание которой страшно затянулось. Будет карточка, и будут оттиски для Преосвященного»⁸⁰.

А 23 лютого, разом з «усердним поклоном Преосвященному» Сідинський мав передати з Києва від О. Левицького «что моя статья о Плешивецком храме давным-давно сдана в Типографию, я и по сию пору не получаю корректуры её – признак, что к печатанию ещё не приступили.

А когда я спрашиваю редактора г. Науменка, когда же он выпустит последнюю книгу «Киевск[ой] Старины», то получаю в ответ жалобу на медлительность типографии. И не знаю, право, будет ли этому конец»⁸¹.

У підсумку статтю Парфеній отримав лише у серпні 1907 р.⁸² У своєму листі до Ореста Левицького від 11 серпня він подякував історика за зроблену роботу. «За статью о плешивецкой церкви я глубоко благодарен Вам. Составлена она дивно и хорошо. Желал бы скорого её широкого распространения»⁸³ – написав він.

Як можна підсумувати з розгляду цього прикладу, неможливо оцінювати активність співробітництва окремих представників українофільського середовища з журналом «Киевская старина» лише на підставі їхніх публікацій. Хоча в КС дійсно є лише дві статті П.А. Левицького, і обидві вийшли у 1889 р., однак, контакти з виданням на цьому не припинились. Про це свідчить наявність, як мінімум, однієї статті в редакційному портфелі КС у 1890-х рр., а також діяльна участь у підготовці публікації про церкву в Плішивці. А читацький інтерес, що його виявляв до даного видання єпископ Парфеній у 1906 р., здається, не відрізнявся від того, що був у студента Київської духовної академії Памфіла Левицького на початку 1880-х рр.

Додатки

**Стаття Памфіла Левицького
з редакційного портфелю «Киевской старины»
(не пізніше січня 1894 року)**

Четыре документа касающиеся истории Киевской Академии⁸⁴

Прототип южно-русских духовно-учебных заведений – Киевская духовная Академия, существующая почти три века, представляет в своей истории весьма много интересного, как в отношении постановки учебного дела, так, главным образом, и в строе быта студенчества.

Жизнь учеников в Академии в 17-м и 18-м веках – это жизнь общества, в котором быт складывался в особой форме, не имеющего подобных себе в других видах общежития. Своеобразность уклада этого быта вдохновляла писателей-беллетристов (Нарежный⁸⁵, Гоголь⁸⁶) и не раз останавливала на себе внимание учёных-исследователей (Преосвященный Макарий Булгаков⁸⁷, проф. В.И.Аскоченский⁸⁸ и С. Т. Голубев⁸⁹). К сожалению, по вине всепожирающего времени, исследования о Киево-академическом быте, при всех своих достоинствах, остаются не без пробелов.

Предлагаемые четыре документа, извлечённые из дел бывшего Гадяцкого духовного правления, представляют безусловный интерес для любителей старины; в наше время, быть может, дадут несколько крупиц и для исследования истории Киевской Академии.

П. Левицкий

I⁹⁰

Рафаиль Заборовский⁹¹ Божию милостию Православный Архиепископ Киевский Галицкий и Малия России

Вамъ всечестнымъ протопопамъ: Миргородскому Георгию, Гадяцкому Алексию, Зьнковскому Іоанну, Полтавскому Іоанну, Кобеляцкому Андрею, пречеснымъ игуменамъ: Сорочинскому Серафionу, Гадяцкому Іларionу, Склескому Іоасафу, Полтавскому Леонтию, Нехворощанскому Гавриилу и дѣвичихъ монастырей, в той

сторонѣ обрѣтающихся, игуменіямъ и всему причту духовному Божіе благословеніе и наше Архиерейское предпославше, предлагаемъ.

Донесль намъ, пастиревѣ, пречесній префектъ Академіи нашей Киевской Геронимъ Миткевичъ⁹², что многіе студенти, не дожидаяся цѣлорочному учению своему окончанія, прежде времени, без писменныхъ свѣдѣтельствъ и пашпортовъ пречесного префекта нашего академіи Киевской в малоросійскіе города и другіе мѣста за Днепръ отходятъ самоволно.

Того ради вамъ симъ нашимъ Архиерейскимъ указомъ накрѣпко приказуемъ: буде бѣ гдѣ явились студенти без пашпортовъ пречесного префекта академіи нашей Киевской, то таковымъ не токмо нигдѣ не чинить угощения и препитанія и не подавати милостини, но онихъ, яко подозрительныхъ и непостоянныхъ, словивъ, отсылать въ академию нашу киевскую для учиненія имъ за таковое самовольство надлежащаго наказанія, ибо за такими бездѣльниками, без пашпортовъ волочащимися, разніа неблагообразія происходятъ.

О семъ вамъ вѣдать и чинить и по обикновению репортовать пастирско декларируемъ.

С катедрѣи нашей Киево-Софійской.

1734 года, іюня 24 дня.

Вишше именованній Рафаиль архіепископъ⁹³.

II⁹³

Указъ Ея Императорскаго Величества Самодержицы Всеросійскія изъ Духовной Митрополіи Кіевскія Консистеріи протопопу Гадяцкому Григорію Щербацкому⁹⁵

Сего 1760 года, августа 17 дня, поданнымъ преосвященному Арсенію, митрополиту Кіевскому и Галицкому и Маля Россіи⁹⁶, архимандритъ Кіево-Братскаго монастыря и академіи ректоръ Давидъ⁹⁷ съ учителями доношеніемъ представилъ: прошлаго де 758 года, августа 11 дня поданнымъ отъ академіи его преосвященству доношеніемъ объявлено, что священно- и церковнослужители епархіи Кіевской, въ отмѣнность указовъ, въ святѣйшемъ правительствующемъ Синоду состоявшихъ и во всю епархію антecessорамъ его преосвященства для публѣкаціи розсланихъ, дѣтей своихъ для ученія въ академию не отдають, а иніи и обучавшихся уже нѣсколко годъ въ академию, не допуская ихъ къ дѣйствителсному окончанію ученія, въ домахъ своихъ удерживають, на коемъ де доношеніи собственоручно его преосвященства резолюцію подписано: послать указы Ея Императорскаго Величества по силѣ прежнихъ опредѣленій, за силу де которой архипастирской резолюціи 759 года, мѣсяца августа, изъ Духовной его преосвященства консисторіи ко всѣмъ епархіи Кіевской духовнымъ, въ вѣдомствѣ коихъ священники состоятъ, властямъ послани указы⁹⁸, о чемъ де и въ академию Его Преосвященства для вѣдома и въ чемъ надлежитъ исполненія указы присланъ. Уже жъ де цѣлой годъ миноваль, какъ о томъ изъ Духовной Консистеріи указы къ помянутимъ властямъ духовнымъ послани, исполненія жъ де по онымъ указамъ, какъ явствуетъ изъ представленной при доношеніи его преосвященству о священо- и церковнослужительскихъ дѣтяхъ вѣдомости, не усмотреться, почему онъ, ректоръ съ учителями о томъ его преосвященству, за силу словесного неоднократнаго архипастирскаго приказанія, донося, разсмотренія просили.

А по справкѣ явилось, что прошлаго 759 года августа отъ 10 дня изъ Духовной Консистеріи Ея Императорскаго Величества указы ко всѣмъ епархіи Кіевской духовнымъ, коихъ въ вѣдомствѣ священники состоятъ, властямъ послани, и

тѣми указами велено, даби оніе власти учинили перепись, сколько у протопоповъ и вѣдомствахъ ихъ священниковъ, діаконовъ (и дѣйствительныхъ, буди гдѣ находятся, дячковъ и пономарей) синовъ имѣется, и коликихъ они лѣтъ, и обучаются ль они, и буди обучаются, то гдѣ, и русской ли грамотѣ, или уже школьному латинскому ученію и чему имено; буди же не обучаются, то зачимъ; буди же кои и обучались, да оставили ученіе, то чего имено обучались и зачимъ ученіе оставили, и съ какого года и мѣсяца, и гдѣ они нинѣ находятся, – и тую перепись въ Духовную Консисторію къ разсмотренію въ возможной скорости прислали, и таковыхъ священо- и церковнослужителскихъ дѣтей, кои отъ 10 до 15 лѣтъ находятся и годни будутъ въ школы, съ будущаго сентября оныя духовніи власти вислали, и кто принять будетъ, или кои уже дѣйствительно приняты суть, тѣхъ би и впредь оніе власти къ візду въ школы понуждали повсягодно, доколѣ же увольнительныхъ абшитовъ отъ академіи имѣти не будутъ, подъ опасеніемъ штрафа неотмѣнно. По силѣ коихъ Ея Императорскаго Величества указовъ въ висилки въ академію протопопскихъ, священническихъ, дияконскихъ, дячковскихъ и пономарскихъ дѣтей, какъ изъ доношенія ректора съ учителями видимо, исполненіе отъ духовныхъ властей не чинится, ибо какъ и по вѣдомостямъ отъ академіи о ученикахъ за сей 1760 годъ присланой значить, всего в той академіи находится священо- и церковнослужителскихъ дѣтей 353, кромѣ разночинцовъ, а церквей приходскихъ въ епархіи Кіевской числится 1110, кромѣ соборныхъ и 99 47, противъ якого числа цѣрквей, а слѣдовательно и находящихся при тихъ священо- и церковнопричетникахъ гораздо болшому противъ вишписанного числа учениковъ въ академіи Кіевской быть должно; указомъ же Ея Императорскаго Величества въ Святѣйшемъ Правительствующемъ Синодѣ 744 года февраля 23 къ преосвященнѣйшему Рафаилу митрополиту Кіевскому (кой уже умре) состоявшимся, а марта 8 полученнымъ, велено таковыхъ священнослужителей и протчїихъ причетниковъ, кои дѣтей своихъ сущихъ отъ десяти до пятнадцати лѣтъ въ возрастѣ отъ школьного ученія будутъ укривать, штрафовать безъ всякого упущенія, а имено: брать на семинарію, буде кто отъ дня обявленія имъ о томъ указа въ настоящемъ времени сина своего въ школу не представитъ, за каждой мѣсяцъ съ протопоповъ по два рубли, съ поповъ по рублю съ полтиною, съ діаконвъ по рублю, съ дяковъ и пономарей по пятидесять копѣекъ съ челоуѣка, съ надлежащими о неотмѣнной тѣхъ дѣтей ихъ въ школу поставкѣ, на какой кому срокъ поставитъ будетъ возможно, писменными обязательствы.

Для того въ Духовной Митрополіи Кіевской Консисторіи приложено мнѣніе, которое и Его Преосвященствомъ подтверждено: послать указъ Ея Императорскаго Величества изъ Духовной Консисторіи къ властямъ, въ коихъ вѣдомствѣ священники состоятъ, и послани, и къ вамъ сей Ея Императорскаго Величества указъ посылается съ тѣмъ крѣпкимъ подтвержденіемъ, даби ви, обявивъ сей указъ священо- и церковнослужителямъ, и учинивъ достовѣрную справку, отъ кого именно и сколько синовъ въ академіи безъ благословныхъ винъ не вислано, о якихъ винахъ если бѣ отъ кого било представлено, заразъ самимъ вамъ достовѣрно объ онихъ свидѣлствовать безъ всякого пристрастія, подъ крайнимъ опасеніемъ неотпускного штрафованія, даби никакой въ томъ лѣни [?] и притворства змишено не било, во взисканіи таковыхъ за невисилку въ академію дѣтей безъ всякого послабленія штрафныхъ денегъ, а имено съ полученія и обявленія имъ онихъ прежде отпущеныхъ указовъ, за каждой мѣсяцъ съ протопоповъ по два рубли, съ поповъ по рублю съ полтиною, съ діаконвъ по рублю, съ дячковъ и пономарей

(дѣйствителнихъ гдѣ находятся) съ чловѣка по 50 копеекъ, и въ присилкѣ онихъ въ Духовную Консисторію съ подлежащими въ обстоятелствѣ доношеніями, гдѣ и у кого и сколько такихъ штрафнихъ денегъ, и за сколько мѣсяцей, и за сколько жъ чіихъ синовъ въ академію не висланнихъ взято будетъ дѣйствителное въ самой скорости, а не далѣе какъ съ полученія сего указа въ двѣ недѣлѣ учинили исполненіе, опасуясь за нескорое по тому исполненіе или слабое въ томъ поступленіе взятія у самихъ васъ, властей, удвое противъ того денежного штрафа; а по взисканіи такова штрафа, чіи сини безъ висилки доселѣ въ академіи, не имѣя благословнихъ къ тому винъ, въ домѣхъ явятся, тѣхъ би і родителемъ ихъ накрѣпко притвердили тотчасъ безъ и малѣйшого в дому и гдѣ-либо медленія отправить въ академію Кіевскую со взятіемъ о томъ у нихъ обовязателнихъ подъ штрафомъ подписокъ, что вамъ всегда крѣпко наблюдать и всемѣрно къ тому ихъ понуждать, даби ни единого з священно и церковнослужителей ни единъ синъ, къ ученію въ латинскіе школы годній, и ни въ чемъ къ тому не препятствуемый, безъ висилки въ академію отнюдь ни подъ какимъ видомъ не могъ никогда остатся подъ опасеніемъ всякому съ нихъ за такову невисилку удвое противъ вишписанного денежного штрафа, и сверхъ того поступленію съ нимъ какъ съ ослушникомъ указовъ, а когда, сколько и чіихъ синовъ въ академію Кіевскую вислано будетъ, а коихъ за благословною виною по освидѣтелствованію оной вислатъ будетъ невозможно, то чіихъ имено синовъ и за якую виною, о томъ къ его преосвященству репортовать; и если бѣ за болѣзнію, или другою какою крайнѣ препятствующею благословною виною не былъ чей синъ висланъ, то его потомъ, когда отъ болѣзни или отъ иного какова правильного препятства свободенъ явится, заразъ къ висилкѣ въ академію немедленно понуждать и рапортовать же противъ вишписанного обстоятелно, и протопопу Гадяцкому Григорію Щербацкому учинить по сему Ея Императорскаго Величества указу, прежде же о полученіи по надлежащему репортовать; ректору жъ академіи Кіевскія съ префектомъ и учителми для вѣдома о вишписанномъ, а особливо съ велѣніемъ всякому изъ вишеозначенихъ священно- и церковнослужителей, кои синовъ своихъ въ ту академію представляютъ, давать впредь росписки съ прописаніемъ: чей синъ, когда и въ якую имено школу въ той академіи принять будетъ, якіе росписки тимъ, кому дани будутъ, представлять при репортѣхъ по команду своимъ командиромъ, и чтобъ отъ оной академіи прежде временъ до самихъ уставленихъ вакацій, то есть іюля до среднихъ чисель, онихъ священно- и церковнослужителскихъ дѣтей отпущано не было, да при отпуски ихъ всѣмъ имъ въ каждой школѣ крѣпко притверждаемо било о возвращеніи всякому съ нихъ по вакаціяхъ обратно въ ту академію сентября къ первимъ числамъ неотмѣнно, подъ опасеніемъ за промедленіе наказанія, такожь даби впредь они оной академіи недоукамъ з меншихъ школъ, ученіе свое оставляющимъ, къ чему ихъ всемѣрно старатся не допускать, аттестатовъ давано не было, пока оны совершенно тое ученіе свое окончатъ; а кто бѣ надъ чаяніе съ оніихъ священно- и церковнопричетническихъ дѣтей съ той академіи побегъ учинить, о томъ тогда жъ немедленно доношеніемъ его преосвященству онимъ ректору с префектомъ и учителми представлять обстоятелно, чей имено синъ, когда, изъ какой школы побегъ учинилъ, какого онъ ученія и состоянія и якую имено (если будетъ) имѣлъ онъ къ тому побегу причину, и съ надлежащимъ при томъ описаніемъ его примѣтъ, по якому представленію и разсмотренію о сиску и поимки и присилки того бѣглеца студента обратно въ академію немедленно чинить, указъ Ея Императорскаго Величества изъ

Духовной Консistorии послать; такожъ и тѣмъ духовнымъ властямъ, отъ коихъ о священо и церковнослужителскихъ дѣтехъ переписей и досель въ присилки не имѣется, Ея Императорскаго Величества указы съ крѣпкимъ притверженіемъ, даби они переписи таковыя съ полученія тѣхъ указовъ по силѣ прежде посланихъ къ нимъ указовъ въ прописанныхъ обстоятельствахъ учинивъ въ два дни, всеконечно въ Духовную Консistorію чрезъ нарочныхъ на своемъ кошту отправили при доношеніяхъ съ отвѣтствованіемъ, для чего оны по силѣ прежде отпущенныхъ указовъ не токмо въ самой возможной скорости, но и досель, чрезъ годъ и болѣе, онихъ переписей не прислали, такожъ и понужденія о висилкѣ онихъ священо- и церковнопричетническихъ дѣтей не учинили и ихъ не вислали, и о томъ не репортовали, изъ Духовной Консistorіи послани.

Декабря 30 дня 1760 года.

Кіево-Петропавловскаго монастыра игумень Іосифъ¹⁰¹

Протопопъ Кіево-Подольскій Романъ¹⁰²

III¹⁰³

Указъ Ея Императорскаго Величества Самодержицы Всероссийскія изъ духовной митрополіи Кіевскія консistorіи протопопу Гадяцкому Григорію Щербацкому съ правленіемъ.

На представленномъ минувшаго 1763 года ноября 18 дня преосвященному архіепископу митрополиту Кіевскому, Галицкому и Малыя Россіи отъ академіи Кіевской мнѣніи, чему именно, въ какой школѣ и какъ обучать должно, когда и кому имянно изъ учителей ходить въ свою школу, сколько въ оной сидѣть, такожъ когда какую школу каждому начинать и кончить, какимъ образомъ часы для ученія въ академіи Кіевской роздѣлены, какъ учителямъ и внутрь и внѣ своей школы поступать, чего имянно ректору съ префектомъ наблюдать найприлѣжнѣйше должно, – состоявшееся его преосвященства того жъ 763 года декабря 30 дня писмено за рукою резолюціею велѣно, въ согласіе онога мнѣнія, изготовивъ грамоту, предложить его преосвященству къ подписанію¹⁰⁴, а того мнѣнія, о должности чего именно ректору съ префектомъ наблюдать, по пятнадцатому и двадцать шестому пунктамъ консistorіи его преосвященства послать до кого надлежитъ въ академію и во всю его преосвященства епархію указы Ея Императорскаго Величества Самодержицы Всероссийскія силѣ тѣхъ пятнадцатого и двадцать шестого в томъ академическомъ мнѣніи¹⁰⁵. прописанныхъ пунктовъ, оніе жъ пункты содержаніе в себѣ имѣють таковое, а именно:

Пятнадцатый¹⁰⁶. Когда в случаи между учениками и учителемъ каковой-либо школы учинится непристойное какое произшествіе, то о томъ, по силѣ высочайшихъ грамотъ, на академію Кіевскую жалованныхъ, духовнаго Регламента, указовъ государственныхъ, и прежнихъ и вновь предписанныхъ регулъ академическихъ, разсмотреніе чинить префекту съ протчими учителми, а в случаи недовольствія, и самому ректору; естли же между префектомъ и учениками что-нибудь произойдетъ, то тогда разсматривать ректору со всѣми учителми, и по разсмотреніи онога дѣла представлять о томъ с мнѣніемъ для конфирмаціи его преосвященству, а утруждать его преосвященство разными доношеніями въ таковыхъ случаяхъ мимо верховную академическую команду, то есть ректора, отнюдь подъ жестокимъ на тѣлѣ наказаніемъ не допускать, и о томъ доношеній никакихъ не принимать, о чемъ во всѣхъ школахъ найстрожайше особливимъ изъ духовной его преосвященства консistorіи указомъ подтвердить; естли же кто

дерзнуть, въ противность сего, какія доношенія мимо ректора его преосвященству подавать, такового съ тѣмъ же доношеніемъ отсылать при нарочномъ въ академію для наказанія предъ прочими учениками въ школъ.

Двадцять шестой. Священническихъ детей на вакацію не отпускать (кроме правильной причини) до среднихъ чисель іюля мѣсяца, а велѣтъ имъ приездить въ академію для ученія первыхъ чисель сентябра мѣсяца неотмѣнно, о чемъ и указы изъ духовной его преосвященства консисторіи во всю епархію по прежде представленнымъ его преосвященству отъ академіи мнѣніямъ и отъ его преосвященства подтвержденнымъ послать с тѣмъ в оныхъ велѣніемъ, и чтобъ всѣ священныческіе дѣти, имѣющіе ко обученію правилніе лѣта, ежегодно къ вышеписанному сроку непремѣнно высилаемы были отъ протопоповъ и оныхъ бы дѣтей или ихъ отцовъ обязывали оны, протопопы, в своихъ правленіяхъ подписками в томъ, что оны непременно на означенной срокъ ежегодно будутъ являться и имѣють какъ квартиры наймать, такъ и харчами запасиватся до самыхъ среднихъ чисель іюля мѣсяца, подъ взятіемъ за неисполненіе указовъ штрафа; а естли бы протопопы в томъ священникамъ своего вѣдомства поноровку учинили, то оной штрафъ указной на нихъ, протопопахъ, имѣеть вдвое взысканъ быть, а сколько таковыхъ дѣтей имѣется, о томъ бы ежегодно в духовную консисторію репорти прислалы; во исполненіе которой его преосвященства резолюціи для достоодолжного о вышеписанномъ исполненія по опредѣленію духовной митрополіи Кіевскія консисторіи сей Ея Импер. Вел. указъ изъ духовной консисторіи къ вамъ посылается, и протопопу Гадяцкому Григорію Щербацкому съ правленіемъ вѣдая о томъ, чинить по сему указу, а о томъ же и ко всемъ епархіи Кіевскія духовнымъ властямъ такожъ до кого надлежало въ академію Кіевскую указъ изъ Духовной консисторіи посланъ.

1764 года априля 20 дня.
Архимандритъ Иларіонъ¹⁰⁷

IV¹⁰⁸

Указъ Ея Императорскаго Величества Самодержицы Всероссійскія изъ духовной митрополіи Кіевскія консисторіи протопопу Гадяцкому Григорію Щербацкому.

Прошлого 1754 года, декабря отъ 31 дня, посланными за подписаніемъ преосвященного бившого тогда Кіевского, а нинѣ Московского и Сѣвского митрополита Тимошея¹⁰⁹ руки, ко всѣмъ епархіи Кіевской духовнымъ властямъ указами между прочаго повелено, дабы священники, желающіе зятей своихъ имѣть на своихъ мѣстахъ священниками, не отдавали дочерей своихъ за неучителныхъ, а требовали бь въ академіи Кіевской учителныхъ з богословіи или с философіи, в ученіи и состояніи свидѣтельствованихъ и лѣта правилніе к священству имущихъ, а изъ низкихъ де школъ или неучителныхъ во священство рукоположены не будутъ¹¹⁰. Но понеже нинѣ изъ дѣлъ в духовной митрополіи кіевскія консисторіи производящихся усмотрѣно, что по тому дѣйствителного исполненія не чинится, того ради, по конфѣрмаціи преосвященного Арсенія, архіепископа митрополита Кіевского и Галицкого и Малія Россіи, в духовной митрополіи Кіевскія консисторіи опредѣлено послать указы Ея Императорскаго Величества изъ духовной консисторіи ко всѣмъ епархіи Кіевской духовнымъ властямъ съ крѣпкимъ притвержденіемъ, дабы отдавали въ замужество дочерей своихъ священники и діакони, желающіе зятей имѣть на своихъ парахіалныхъ мѣстахъ, такихъ, гдѣ имѣется приходскихъ дворовъ отъ восьмидесяти до ста и виш, за учителныхъ людей, академіи Кіевской богослововъ, а гдѣ отъ шестидесяти до осмидесяти дворовъ, по крайности, когда

изъ богослововъ не сищутся, за философовъ, о своемъ состояніи и ученіи писменніе свидѣтельства и лѣта къ священству правилніе имѣющихъ; а гдѣ и ниже шестидесяти дворовъ, то и такихъ приходовъ священники и діакони прежде искали бы по прописанному изъ учительнихъ; а если бы къ какому приходу, какъ къ меншому, такъ и болшому, не могли за чѣмъ пріискатся люди учительніе къ дочерямъ священническимъ и діаконскимъ по крайнему ихъ о томъ старательству, то имъ представлять о томъ доношеніями по порядку съ надлежащими обстоятелствами, якіе доношеніи разсмотревъ тѣмъ, кому оніе подани будутъ, и забравъ всѣ потребніе по тому справки, съ мнѣніемъ представлять неукоснительно къ его преосвященству и дожидатся резолюціи, а безъ того священникамъ и діаконамъ, равно какъ и протопопамъ и намѣстникамъ, дочерей своихъ за неучительнихъ, проповѣдовать слово Божіе не могущихъ, въ надежду рукоположенія ихъ на свои парахіяльніе мѣста не выдавать подъ лишеніемъ тѣхъ мѣстъ неотмѣнно, и дабы о томъ всякъ духовного чина епархіи Кіевской извѣстенъ былъ и невидѣніемъ бы впредь никто отговариватся причины не имель, сей Ея Имп. Вел. указъ изъ духовной митрополіи Кіевскія консисторіи къ вамъ для исполненія и надлежащего въ вѣдомствѣ своемъ опубликоваванія посилається, и протопопу Гадяцкому Григорію Щербацкому, о томъ вѣдая, чинить по сему указу, о полученіи же сего репортывать, къ прочимъ же, до кого надлежало, духовнимъ властямъ о томъ же указъ изъ духовной консисторіи посланъ.

1760 года окт. 19 дня.

Давидъ, архимандритъ Кіево-Братскій

Кіево-Видубицкого монастыра начальникъ архимандритъ Митрофанъ¹¹¹

Кіево-Петропавловского монастыра игумень Іосифъ

ІР НБУВ, ф. II, спр.22539 – 22540, арк. 1 – 11 зв. Рукопис.

¹ Інститут рукопису Національної Бібліотеки України ім. В. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 115, оп.1, спр.238, арк.33 – 34зв.

² Листи П. Левицького д Є. Трегубова 1905–1912 років опубліковано. Див.: Стародуб А. Листи єпископа Парфенія (Левицького) до Ореста Левицького та Єлисея Трегубова як джерело до вивчення історії видання українського перекладу Євангелія // Український археографічний щорічник. – Вип.7. Ред. П. Сохань та ін. – К. «Наукова думка», 2002. – С.371 – 385.

³ Миколаєнко М. Батьківщина Парфенія Левицького // Базар-Медіа в Україні (Гадяч). – 2009. – №№33–34.

⁴ Стародуб А. Випускник КДА Памфіл Левицький та його кандидатський твір «Иоасаф Кроковский, митрополит Киевский» // Київська Академія. – Вип.6. – К.: ВД «Кіево-Могилянська Академія», 2008. – С.81– 101.

⁵ Стародуб А. Чернече ім'я як «дзеркало» життєвого досвіду та «сакральна метафора» (на прикладі архієпископа Парфенія (Левицького) // Просемінарії: Медієвістика. Історія Церкви, науки та культури. – Вип.7. – К., 2008. – С.308–324.

⁶ Зінченко А. Московський період життя й діяльності єпископа. Парфенія Левицького (за матеріалами офіційної преси) // Київська старовина. – 2009. – № 5/6. – С. 61–71.

⁷ Стародуб А. Лев Толстой і єпископ Парфеній (Левицький) [до питання про “загадку передсмертної втечі Толстого”] // Людина і Світ. – 2003. – №10. – С. 10–20.

⁸ Пилявець Л., Чуприна В. Речник української волі в її церковно-правовому вияві // Людина і світ. — 2000. – №6. – С. 33-40; Киридон А. Парфеній Левицький і рух

за автокефалію української православної церкви // Вісник Київського університету. Серія: Історія. – 2005. – Вип. 77/79. – С. 79 – 82.

⁹ Життя святих, на русском языке, изложенные по руководству Четых-миней Св. Димитрия Ростовского с дополнением из пролога. С изображениями святих и объяснительными примечаниями. М., Синодальная типография, 1902–1904.

¹⁰ 22 грудня 2008 р. в Київському міському педагогічному університеті ім. Б.Д.Грінченка за ініціативою доктора історичних наук А.Л. Зінченка відбулася наукова конференція «Український світ Парфенія Левицького», на якій було виголошено доповіді, автори яких розглядали й ці, найменш досліджені сторінки життя та діяльності єпископа. Декілька з них опубліковані (в електронному вигляді) в часописі «Історична думка» (http://leadership.kmpu.edu.ua/history_journal/1.html).

¹¹ *Левицький П.* Прошлое Переяславского духовного училища (бывшей Переяславской семинарии) // Киевская старина (далі – КС). – 1889. – №.2. – С.424–444.

¹² *Левицький П.* Образцы старо-семинарской поэзии // КС. – 1889. – №.11. – С.450–454

¹³ Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882-1906) /Сост. Павловский И., Щепотьев В., Явойский А., Чигринцев Б. – Полтава, 1911. – С.15.

¹⁴ *Там само.* – С.66

¹⁵ *Палиєнко М.* «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: Темпора, 2005. – С. 268.

¹⁶ НБУВ. ІР, ф.175, оп.1, спр.1664.

¹⁷ *П[амфил]. Левицький].* Путешествие учеников Переяславского духовного училища в Киев на поклонение святыне // Церковные ведомости. Прибавления. – 1892. – № 34. – С. 1177–1182.

¹⁸ *Левицький П.* Исторические сведения об имущественных владениях монастырей Полтавской епархии, упраздненных в прошлом столетии // Полтавские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ). Часть неофициальная. – 1883. – № 13. – С.669–678; № 23. – С. 1145–1157.

¹⁹ *Там само.* – № 13. – С.678.

²⁰ *Опис збірки див.: Петров Н.* Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной Академии. – Вып. I–III. – К., 1875–1879. – С.160 – 206, 581–622.

²¹ *Сохань С.* Рукописна збірка Київської казенної палати бібліотеки Київської духовної академії (До питання складу та реконструкції першої половини XIX ст.) // Наукові записки Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – 2007. – №19. – С.454.

²² *Левицький П.* Иоасаф Кроковский, митрополит Киевский // ПЕВ. – Часть неофициальная. – 1890. – №2.С.81–83; – №3. – С.109–126; – №4. – С.138-168.

²³ Центральний державний історичний архів, ф.711, оп.3 (1884 рік), спр.4843.

²⁴ ІР НБУВ, ф.І, спр.1220, арк. 1– 8.

²⁵ Щоправда, як не дивно, його не було серед підписчиків «Киевской старины» (перевірено за даними з архіву журналу, які за кін.1880-х – початок 1890-х рр. збереглись у достатньо повному обсязі): ІР.НБУВ, ф.112, спр. 4. («Адреса и фамилии подписчиков «Киевской старины» (1888–1891 годы)»; Спр. 12 («Адресная книга иногородних и заграничных подписчиков «Киевской старины» на 1890 год»); Спр.102 («Книжный магазин Н. Оглоблина в Киеве. Расписки в получении изданий, адреса для высылки «Киевской старины» (1888–1890); Спр.271 («Подписчики на буквы «Л» – «Я» (1887-1891)»).

²⁶ *Левицкий П.* Даниил Кушнир, ктитор Млиевский // ПЕВ. – Часть неофициальная. – 1889. – № 7. – С. 214–221.

²⁷ *Лебединский П.* [*Лебединцев Ф.*] Страдание и мучение за православие Даниила Кушнира, жителя Млиевского; року 1766, месяца июля 29 дня, в день субботный, на святого мученика Калинника пострадал от настоятелей Гдышицких из униатов // Руководство для сельских пастырей. – 1860. – №34 – С. 40–56.

²⁸ *Лобода Ф.* [*Лебединцев Ф.*]. Вирша о сожжении млиевского ктитора Даниила Кушнира // КС. – 1886. – №1. – С.202-205.

²⁹ [*Антонович В.*] Материалы для истории гайдамащины // КС. – 1888. – №11. – С.307-325.

³⁰ *Востоков А.* Из прошлого Киева // КС. – 1889. – №10. – С.187–205.

³¹ *Левицкий П.* Иоасаф Кроковский, митрополит Киевский // ПЕВ. – Часть неофициальная. – 1890. – №1. – С.71.

³² *Деля О.* Роль полтавських єпископів кінця ХІХ – початку ХХ-го століття в розвитку церковно-історичного краєзнавства // Історична пам'ять. – 2009. – №1. – С.54–59.

³³ *Деля О.* Церковні періодичні видання на Полтавщині кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Гілея. – 2009. – Вип. 23. – С. 156–169.

³⁴ Смотритель училища, протоіерей Микола Терлецький, у своєму звіті про урочистості, серед іншого, згадав і про те, що «после молитвы помощником смотрителя Памфилом Левицким прочитана была составленная им историческая записка о переяславском духовном училище» // Рапорт смотрителя Переяславского духовного училища протоіерея Николая Терлецького єпископу Полтавському и Переяславському Іллариону // ПЕВ. – Часть неофициальная. – 1888. – №22. – С.665.

³⁵ Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии за время от 1798 по 1818 г., извлечённые из дел архива Полтавской духовной консистории // ПЕВ. – Часть неофициальная – 1888. – №2. – С. 66–92; – №3. – С.115–129; – №5. – С.226 – 240; – №7. – С.288 – 312; Сведения о преобразовании в 1817 году Полтавской духовной семинарии и открытии уездных духовных училищ – Переяславского и Полтавского, извлечённые из дел архива Полтавской духовной консистории // ПЕВ. – Часть неофициальная – 1888. – №10. – С.424 – 437; Материалы для истории Переяславско-Полтавской семинарии, извлечённые из дел, хранящиеся в архивах Полтавской духовной консистории и семинарии за время от 1818 по 1862 г. // ПЕВ. – Часть неофициальная – 1888. – №19. – С.706 – 723; – №22. – С.839 – 864; – 1889. – №4. – С.110 – 124; – №6. – С.163 – 188; – №8. – С.241 – 252; – №19. – С.619 – 656.

³⁶ *Лашкевич А.* От редакции исторического журнала «Киевская старина» // ПЕВ. – Часть неофициальная. – 1888. – №21. – С.822 – 826; – 1889. – №1–2. – С.38 – 41.

³⁷ Текст був скомпонований з двох редакційних оголошень: От редакции// КС. – 1888. – №10. – С. I–IV; *Лашкевич А.* От редакции исторического журнала «Киевская старина» // КС. – 1888. – №11. – С. I–IV.

³⁸ КС. – 1889. – №3. – С. 784; – №4. – С. 240; – №5–6. – С.681 (згадується стаття П. Левицького «Даниил Кушнир, ктитор млиевский»); – №7-8. – С. 319; – №9. – С. 805; – №10. – С.222.

³⁹ *Животко А.* Історія української преси. – К.: НВЦ «Наша культура і наука», 1999. – С.103.

⁴⁰ Про цей період історії КС та особу її головного редактора та видавця О. Лашкевича див.: *Кивлицкий Е.* Памяти А.С. Лашкевич (к 10 летию со дня кончины)// КС. – 1899. – №11. – С.243 – 248; *Житецький Г.* «Киевская Старина» сорок років тому. Історичні нариси та спомини // За сто літ. Матеріали з громадського й літе-

ратурного життя України XIX і початків XX століття – К., 1928. – Кн. 3. – С. 125–146; *Оглоблін Д.* Олександр Степанович Лашкевич – редактор-видавець «Киевской старины» // Український історик (Нью-Йорк – Мюнхен). – 1973. – №3–4. – С.46–73; *Кучинський М.* «Киевская старина» — це моє третє дитя...» // Київська старовина. 1995, № 3. С.107-112; *Палієнко М.Г.* «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.). – С.47–52.

⁴¹ *Лашкарєв П.* Остатки древнего храма в городе Переяславле // КС. – 1889. – №1. – С.204–210.

⁴² *Лашкарєв Петро Олександрович* (1833–1899) – професор церковного права КДА та Київського університету. Спіробітничав з КС у 1888–1889 роках. У журналі був опублікований його некролог (П.А. Лашкарєв: Некролог // КС. – 1899. – №9. – С.118) та огляд його археологічних досліджень (*І.К.* Археологические труды П.А. Лашкарєва // КС. – 1899. – №10. – С.55–56).

⁴³ Складений П. Лашкарєвим план фундаментів зберігся в архіві секретаря редакції КС Євгена Ківлицького (1861–1921) (ІР НБУВ, ф.71, оп.1, спр.159, арк.1-2).

⁴⁴ Воззвание по устройству Соборного храма во имя Успения Божией матери в г.Переяслав, Полтавской губернии // ПЕВ. – Часть официальная – 1888. – №4. – С.68–73.

⁴⁵ Павло Житецький закінчував Полтавську семінарію в той період, коли вона знаходилась в Переяславі (переведена до Полтави у 1862 році).

⁴⁶ За оцінкою М. Палієнко, саме в цей період (за редакторства О. Лашкевича) «відбулося об'єднання діячів Старої громади навколо редакції журналу, який почав перетворюватись на друкований орган громади» (*Палієнко М.Г.* «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.). – С.49).

⁴⁷ Слід враховувати, що, у період з 1894 по 1904 Парфеній служив у Московській єпархії, а отже, знайомство з П. Житецьким та О. Левицьким відбулося раніше, вірогідно – ще в період початку Памфіла Андрійовича в КДА.

⁴⁸ *Левицький П.* Прошлое Переяславского духовного училища... – С.424, 426

⁴⁹ *В.Г.* [*Горленко В.*] Ученики переяславских славяно-латинских школ в 1744 году // КС. – 1888. – №10. – С.23–26

⁵⁰ *Левицький П.* Прошлое Переяславского духовного училища... – С.424

⁵¹ *Левицький П.* Образцы старо-семинарской поэзии. – С.450–451.

⁵² *Левицький П.* Материалы к истории переяславской епархии прошлого столетия // ПЕВ. – Часть неофициальная. – 1891. – № 10. – С.480–494; – № 11. – С. 513–531; – №17–18. – С.667–679.

⁵³ *Федоренко С.* Організація та функціонування закладів духовного відомства в XIX – на початку XX століття (на прикладі Полтавської єпархії) // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. – Випуск 15. – Одеса, 2009. – С.64-74; *Багрий Т.* Особливості становлення та розвитку середньої освіти на Переяславщині у XVIII столітті // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. – Вип.41. – К., 2010. – С.60-62.

⁵⁴ Отчёт о состоянии Киевской духовной Академии в 1881/82 году. – К., 1882. – С. 49–50.

⁵⁵ *Стародуб А.* Випускник КДА Памфіл Левицький та його кандидатський твір «Иоасаф Кроковский, митрополит Киевский» – С.90.

⁵⁶ Российский Государственный исторический архив, ф.484, оп.1, д.695, л.2.

⁵⁷ *Там само.* Л.11.

⁵⁸ ІР. НБУВ, ф.І, спр. 815, арк.1–83.

⁵⁹ *Тер-Григорян-Демьянюк Н.Э.* Історія Києво-братського школьного монастиря

и Киево-могилянской академии в документах (хронологический указатель документов по вопросам). – Buenos-Aires, 2001. – С.413.

⁶⁰ ІР НБУВ, ф. II, спр.22539, арк.1–11зв.

⁶¹ Там само. Арк. 1зв.

⁶² Існувало в період з 1733 по 1849 рік. Див.: Покидченко Л. З історії церковно-територіального поділу Сумщини // Сумський історико-архівний журнал. – 2009. – №VI–VII. – С.131.

⁶³ *Онацький Дометій* (1865? – 1921) – педагог і громадський діяч, краєзнавець. В журналі опублікував замітку «К родословной Полуботков» (КС. – 1887. – №2. – С.866 – 868).

⁶⁴ ІР НБУВ, ф.112, оп.1, спр.66, арк.10.

⁶⁵ *Палієнко М.Г.* «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – С.127.

⁶⁶ *Петров Н.* Сенатский указ архиепископу Рафаилу Заборовскому от 16 декабря 1742 года в ответ на его ходотайство о восстановлении некоторых прав южно-русского духовенства и Киевской Академии // КС. – 1905. – №9. – С.112– 115.

⁶⁷ Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. II (1721–1795) / Сост. Н. Петров. – Т.1 (1721–1751). – Ч.1. – К., 1904; – Т.1. – Ч.2. – К., 1904; – Т.2 (1751 – 1762). – К., 1905; – Т.3 (1762 – 1770). – К., 1906; – Т.4 (1770 – 1783). – К., 1907; – Т.5 (1783–1795). – К., 1908.

⁶⁸ *Ульяновский В.* Историческая записка к 300-летию КДА и её автор Фёдор Титов // *Титов Ф.* Императорская Киевская Духовная Академия. 1615-1915. – К.: Гопак, 2003. – С.XV.

⁶⁹ Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. II. – Т.2. – С.323.

⁷⁰ Про діяльність цієї комісії див: *Стародуб А.* Видання українського перекладу Євангелія (1905–1912) (за матеріалами архіву Московської Синодальної Друкарні) // Проблеми історії України ХІХ – поч. ХХ століття. – Випуск 6. – К., 2003 – С.319–344.

⁷¹ Духовная иерархия и украинский язык // КС. – 1905. – №4. – С.69–70; О святом писании на русском и украинском языках // КС. – 1905. – №5. – С.167; Святое писание на украинском языке среди пленных в Японии // КС. – 1905. – №6. – С.265–266; *Оленин М. [Маркович Д.]*. Об издании книг Св. Писания на украинском языке // КС. – 1905. – №7–8. – С.65–66; Предстоящее издание украинского евангелия // КС. – 1905. – №7–8. – С.70–71; Украинское Евангелие // КС. – 1905. – №10. – С.30; Українська мова в церкві // КС. – 1906. – №3-4. – С.91.

⁷² *Левицький О.* Новый храм в украинском стиле (с рисунком) // КС. – 1906. – №12. – С.598–610.

⁷³ ІР НБУВ, ф. III, спр.53750, арк.1.

⁷⁴ Там само. Спр.53751, арк.1.

⁷⁵ Там само. Спр.53752, арк.1зв.

⁷⁶ *Стародуб А.* Листи єпископа Парфенія (Левицького) до Ореста Левицького та Єлисея Трегубова як джерело до вивчення історії видання українського перекладу Євангелія – С.374.

⁷⁷ ІР НБУВ, Ф. III, спр.53750. Додаток.

⁷⁸ Хмельницький обласний державний архів (далі – ХМОДА), ф.3333, оп.1, спр.18, арк.55, 55зв, 79.

⁷⁹ ІР НБУВ, ф. III, спр.53752, арк.1.

⁸⁰ ХМОДА. ф.3333, оп.1, спр.18, арк.72–72зв.

⁸¹ Там само. Арк.74–75.

⁸² Стаття Ореста Левицького була також опублікована окремою брошурою: *Левицький О.* Новый храм в старом украинском стиле. Покровская церковь в селе Плешивце Полтавской губ. — Киев, 1907. — 16 с. + 1 л. вкл. ил.

⁸³ ІР НБУВ, ф.ІІІ, спр.53753, арк.1

⁸⁴ Авторська передмова передається у відповідності до сучасної російської орфографії, а текст документів – як в оригіналі (тобто, відтворено за копією, що її зробив Памфіл Левицький). Принагідно висловлюємо подяку науковому співробітнику Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Тетяні Кузик та доценту Києво-Могилянської Академії кандидату історичних наук Максиму Яременку за консультації та поради щодо опрацювання документів.

⁸⁵ *Наріжний Василь Трохимович* (1780–1825) – письменник. Автор роману «Бурсак» (1824 рік), в якому детально описаний студентський побут XVIII ст. Цитати з цього роману є в статті П. Левицького «Прошлое Переяславского духовного училища».

⁸⁶ *Гоголь Микола Васильович* (1809–1852) – письменник. Опис побуту бурсаків є в його повісті «Вій» (1835).

⁸⁷ *Макарий* (в миру – Михайло Петрович Булгаков, 1816–1882) – єпископ Російської православної церкви, церковний історик та богослов. Автор історії Київської академії (Макарий, єпископ. История Киевской духовной Академии. – СПб, 1843).

⁸⁸ *Аскоченський Віктор Іванович* (1820–1879) – російський письменник та історик. Автор дослідження з історії Києво-Могилянської академії (*Аскоченский В.* История Киевской духовной академии по преобразовании ее в 1819 году. – СПб., 1863).

⁸⁹ *Голубев Степан Тимофійович* (1848–1920) – історик, професор КДА. Автор низки досліджень з історії КДА, зокрема – «Истории Киевской Духовной академии» (1896). Голубев був знайомий з П.Левицьким ще з часів початку останнього в КДА (1880–1884). Контакти між ними підтримувались і пізніше – в ІР зберігся лист приватного характеру архімандрита Парфенія до Степана Голубева від 13 серпня 1899 року (ІР НБУВ, ф. ІІІ, спр.10987, арк.1–2).

⁹⁰ ІР НБУВ, ф. ІІ, спр.22539 – 22540, арк.2 і зв.

⁹¹ *Рафайл* (в миру – Михайло Заборовський, 1676–1747) – митрополит (у 1731 – 1743 – архієпископ) Київський.

⁹² *Миткевич Ієронім* – префект Києво-Могилянської Академії у 1733–1737 рр. (Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст.: Енциклоп. вид. / Ред. В.С. Брюховецький. – К.: КМ Академія, 2001. – С.367).

⁹³ Далі закреслено «Изь дтль бывшаго Гадячского духовного правления».

⁹⁴ ІР НБУВ, ф. ІІ, спр.22539 – 22540, арк. 3–8.

⁹⁵ Григорій Щербацький у 1754 р. за рекомендацією свого тестя, протопопа Василя Авторовича і загальною згодою священиків отримав грамоту митрополита на Гадяцьке намісництво. 4 листопада 1757 р. Авторович просив митрополита про призначення зятя гадяцьким протопопом. 19 листопада 1757 р. Щербацький був рукопокладений в протопопа та утверджений на посаді митрополичою грамотою (*Прокоп'юк О.* Влада та шляхи її здобуття в місцевих органах єпархіального управління (1721-1786 рр.) // Соціум: Альманах соціальної історії – Вип.8. – К., 2008. – С. 98).

⁹⁶ *Арсеній* (в миру – Олексій Васильович Могилянський, 1704 – 1770) – митрополит Київський у 1757 – 1770 роках.

⁹⁷ *Давид* (в миру – Данило Нащинський) (1721 – 1793) – префект (1753–1755) та ректор (1758–1761) Києво-Могилянської Академії у роках. Архімандрит Києво-

Братського монастиря з 3-го вересня 1759 по 10 січня 1761 (Кієво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. – С. 386–387; *Яременко М.* Київське чернецтво XVIII ст. – К.: ВД «Кієво-Могилянська Академія», 2007. – С.249).

⁹⁸ Указ Київської духовної консисторії від 11 серпня 1759 року опубліковано в: Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. II (1721 – 1795). – Т.2. – К., 1905. – С. 320–323.

⁹⁹ Далі одне слово не вдалося прочитати.

¹⁰⁰ Так у тексті, треба «команд».

¹⁰¹ *Йосиф* (Черньовський (Чернісовський)), ігумен Петро-Павлівського монастиря з 24 січня по 9 липня 1759-го року та з 8 квітня 1760-го по 7 березня 1763 (*Яременко М.* Київське чернецтво XVIII ст. – С.253). Член присутствія консисторії 1764, 1767 (*Прокоп'юк О.* Духовна консисторія в системі єпархіального управління (1721–1786 рр.). – К.: Фенікс, 2008. – С.211).

¹⁰² *Лубенський Роман*, протопоп Кієво-Подільський, член присутствія консисторії 1758, 1760, 1764, 1766–68 роках. Перший представник білого духовенства у складі цього «присутствія» (*Прокоп'юк О.* Духовна консисторія ... – С.98, 211–212).

¹⁰³ ІР НБУВ, ф. II, спр.22539 – 22540, арк. 8 зв. – 10.

¹⁰⁴ Грамота митрополита Арсенія (Могилянського) від 1 травня 1764 року, якою було затверджено інструкцію для Кієво-Могилянської академії, а також сам її текст опубліковано: Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. II. – Т.3 (1762–1770). – К., 1906. – С.78–112.

¹⁰⁵ Йдеться про пункти розділу інструкції «Чего имяно ректору съ префектомъ наблюдать найприлежнейше должно».

¹⁰⁶ Підкреслення автора.

¹⁰⁷ *Ларіон*, архімандрит. Насельник Видубицького Свято-Михайлівського монастиря. Член «присутствія» кіївської консисторії у 1764 та 1766 роках (*Прокоп'юк О.* Духовна консисторія ... – С.211).

¹⁰⁸ ІР НБУВ, ф. II, спр.22539 – 22540, арк. 10 зв. – 11 зв.

¹⁰⁹ *Митрополит Тимофій* (у миру – Тихон Іванович Щербаський, 1698 – 1767) — митрополит Київський (1748–1757).

¹¹⁰ Текст указу від 31 грудня 1754 року опубліковано: Акты и документы относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. II. – Т.2. – С.144–145. Першоджерелом публікації стала одна з «Указних книг», що збереглася в Кієво-Подольській Роджественсько-Предтеченській церкві.

¹¹¹ *Митрофан* (Горленко), архімандрит Видубицького монастиря з 24 квітня 1760 по 19 серпня 1765 року (*Яременко М.* Київське чернецтво XVIII ст. – С.250). Член «присутствія» консисторії у 1764 році (*Прокоп'юк О.* Духовна консисторія ... – С. 211).

Стародуб Андрій Преосвященний Парфеній (Памфіл Андрійович Левицький) і журнал «Киевская старина»

Стаття є спробою реконструкції однієї зі сторінок біографії єпископа Парфенія (Левицького, 1858–1922), а саме – його співпраця з журналом «Киевская старина». Проаналізовано статті, опубліковані Левицьким у журналі, з'ясовано особливості його контактів з окремими діячами «Старої громади», які гуртувались навколо цього видання. У додатку подано неопубліковану статтю П.А. Левицького «Четыре документа касающиеся истории Киевской Академии».

Ключові слова: «Киевская старина», Парфеній (Левицький), українофільство.

**Засновник і видавець:
Київський славістичний університет**

КИЇВСЬКА СТАРОВИНА

Науковий історико-філологічний журнал
Видавався у 1882–1906 рр.
Поновлений у 1992 р.
Свідоцтво про реєстрацію № 6856, серія КБ від 09. 01. 2003 р.
© “КИЇВСЬКА СТАРОВИНА”, 2005.

Головний редактор П. П. ТОЛОЧКО

Редактори:
А. Киридон
Н. Зіневич

Коректура, літературне редагування,
комп'ютерна верстка,
макет обкладинки:
Н. Зіневич

До уваги авторів!

Редакція приймає матеріали, подані на паперових та електронних носіях на електронну адресу *starovyna@mail.ru*.

Редакція не завжди поділяє думку і позиції авторів публікацій.

Статті, листи, рукописи, ілюстрації не повертаються.

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідає автор.

Редакція залишає за собою право на скорочення і літературне редагування матеріалів за погодженням з авторами.

Редакція не веде листування з авторами і читачами на сторінках часопису.

За зміст оголошень відповідає рекламодавець.

Усі права застережені. Передруки і переклади матеріалів часопису дозволяються лише за згодою авторів і редакції.

При передруку посилання на “Київську старовину” обов'язкове.

Адреса редакції:

03150, Київ-150, вул. Анрі Барбюса, 9. Київський славістичний університет,
“Київська старовина”.

Тел.: (044) 528-30-68, 278-19-32

Здано до набору 23.01.2012. Підписано до друку 2.02.2012. Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Гарнітура таймс. Ум.-друк. арк. 11,0
Обл.-вид. арк. 20,0. Наклад 1000 прим.